

Савицька І.С.

Сфера охорони здоров'я громадян України у 1964–1985 рр.

Савицька Ілона Сергіївна, аспірантка кафедри нової та новітньої історії України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

Анотація. На основі архівних документів і критичного осмислення опублікованих матеріалів у статті проаналізовано особливості розвитку сфери охорони здоров'я у 1964–1985 рр., висвітлено основні напрями реформування у медичній галузі. Досліджено медичне законодавство, з'ясовано рівень забезпечення населення лікарями та фондом лікарняних ліжок, а також якість надання медичних послуг. Виділено і ряд проблем, що стосувалися недостатнього оснащення необхідним обладнанням, неналежного забезпечення медикаментами тощо.

Ключові слова: охорона здоров'я, лікарські установи, медичні працівники, аптечна мережа, захворювання, тривалість життя

На сучасному етапі суспільного розвитку забезпеченню високого рівня здоров'я населення приділяється особлива увага. Здоров'я є показником успішного розвитку суспільства та фундаментальним фактором соціуму. Сьогодні з'явилася можливість глибшого дослідження соціальної політики у напрямі створення належних санітарно-побутових умов життя та охорони здоров'я населення. Основною метою сучасної реформи у сфері останньої є забезпечення високої працездатності та рівня життя громадян, усунення факторів ризику для здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності; збереження демографічного потенціалу та покращення якісних характеристик життя населення. Тільки всебічне глибоке дослідження всіх аспектів минулого в їх ретроспективі дасть змогу сформуванню належних принципів ефективної системи охорони здоров'я України.

Висвітлення цієї проблеми є досить актуальним, адже ця система відіграє виняткову роль у забезпеченні належного рівня життя населення, а також є однією з найважливіших внутрішніх державних функцій. Тема частково висвітлювалася у роботах А. Білієнка, О. Голяченка, А. Обухова, В. Кравченка, Л. Лекарева, С. Марковського, Л. Пастушенка, К. Разінкіної, С. Рибак-Рибаченко, В. Тімкова, В. Шаталюка, М. Коряка та інших.

Мета цієї статті полягає у спробі аналізу основних аспектів системи охорони здоров'я в Україні у 1964–1985 рр.

Головною метою будь-якої системи охорони здоров'я є зміцнення, відновлення і підтримка здоров'я. Роль медичної сфери у збереженні та зміцненні здоров'я визначає її значущість. Жодна інша галузь не охоплює проблем, які безпосередньо стосуються всіх і кожного. Попит населення на послуги охорони здоров'я завжди досить високий і постійний. Потреба людей в доступній та якісній медичній допомозі існує протягом усього життя, а її результативність визначає можливість забезпечення найбільшої цінності – здоров'я.

Для аналізу стану сфери охорони здоров'я варто насамперед звернути увагу на такі складові як медичне законодавство, проведення з'їздів, симпозіумів і конгресів на медичну тематику, розвиток мережі медичних закладів, забезпечення населення лікарями різних спеціальностей, захворюваність та боротьба з нею, тривалість життя, алкогольна та наркотична залежність громадян, смертність і її структура.

У досліджуваній період було прийнято ряд постанов та указів, що стосувалися медичної сфери. Так, ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР 5 липня 1968 р. прийняли постанову “Про заходи з подальшого покращення охорони здоров'я і розвитку медичної науки в країні”, 22 вересня 1977 р. – “Про заходи з подальшого покращення народної охорони здоров'я”, а 19 серпня 1982 р. – “Про додаткові заходи з покращення охорони здоров'я населення” [19, с. 318–330; 20, с. 204–216; 21, с. 364–370]; з 1 жовтня 1971 р. був введений у дію новий Закон УРСР про охорону здоров'я [2], у березні 1974 р. Верховна Рада УРСР прийняла постанову “Про стан медичного обслуговування населення та заходи до поліпшення охорони здоров'я в Українській РСР” [7].

Законодавчі ініціативи торкалися також окремих медичних спеціальностей. Зокрема, 6 січня 1971 р. уряд УРСР прийняв постанову “Про заходи по поліпшенню забезпечення населення окулярами”, зобов'язавши Міністерство охорони здоров'я УРСР протягом 1971–1975 рр. відкрити в усіх областях, у Києві та Сімферополі 125 спеціалізованих оптичних магазинів із майстернями з виготовлення й лагодження окулярів [31], а 18 травня 1973 р. Рада Міністрів УРСР прийняла постанову “Про заходи по поліпшенню офтальмологічної допомоги населенню, профілактики порушень зору і очного травматизму в Українській РСР” [32].

Ситуація, що складалася в галузі охорони здоров'я у досліджуваній період була не найкращою. Незабезпечення державою міських і сільських населених пунктів закладами медичного обслуговування, зумовило певне невдоволення серед мешканців республіки. Поглиблювалася тенденція до ширшого залучення колгоспів і радгоспів до будівництва лікарняних закладів і стримування державних асигнувань для цієї справи. Під керівництвом партійних організацій та місцевих Рад, за безпосередньої участі громадськості, проводилося будівництво нових медичних закладів. Проте варто відзначити, що за цей період кількість лікарень значно зменшилася, оскільки впродовж 1960–1980-х рр. проходили процеси укрупнення центральних районних і дільничних лікарень, за рахунок ліжкового фонду малопотужних дільничних лікарень. У той же спостерігалася тенденція до збільшення кількості лікарняних ліжок майже у всіх областях республіки. Подана нижче таблиця відображає динаміку змін у розвитку мережі медичних закладів України.

Таблиця 1. Динаміка розвитку мережі медичних закладів в УРСР у 1965–1985 рр.

Складові мережі медичних закладів	1965	1970	1975	1979	1982	1985
Кількість лікарняних закладів	4 879	4 693	4 122	3 858	3 822	3 833
У них лікарняних ліжок	428 200	511 000	578 300	616 600	644 200	668 900
Кількість лікарів усіх спеціальностей	110 629	131 033	157 070	176 857	195 634	210 596
Кількість середнього медичного персоналу	331 700	411 500	484 460	497 900	536 700	566 600

Джерело: [23, с. 653–658; 24, с. 513–519; 25, с. 489–497; 26, с. 332–338; 27, с. 347–351; 28, с. 359–365].

Позитивно позначилася на якісній характеристиці медичних закладів УРСР і побудова ряду важливих об'єктів: 1967 р. у Сумах відкрито першу в області стоматологічну поліклініку [22, с. 254], а у Полтаві – стоматологічний інститут [40, с. 346], 1975 р. у Києві запрацювала Республіканська дитяча лікарня Київського науково-дослідного інституту педіатрії, акушерства та гінекології ім. проф. П. Буйка [40, с. 576], 1977 р. у Львові відбулося відкриття першої на Львівщині спеціалізованої стоматологічної поліклініки [41, с. 69], 1978 р. вступив у дію кардіологічний корпус Київської клінічної лікарні [41, с. 81], а у Хмельницькому відкрито найбільший в Україні пологовий комплекс [30], 1979 р. у Запоріжжі відкрито перший в СРСР судинно-неврологічний центр [41, с. 132].

Крім того, у цей час відкривалися нові лікувально-оздоровчі відділення та центри, що сприяли швидкій реабілітації хворих. Наприклад, 1978 р. уперше створено реабілітаційні центри в двох кардіологічних санаторіях – “Зірці” під Києвом та “Любині Великому” на Прикарпатті [41, с. 104], 1983 р. у Києві відкрився найбільший в Україні госпіталь – лікувально-оздоровчий центр для інвалідів Великої Вітчизняної війни [37], 1984 р. при санаторії “Хмельник” у Вінницькій області відкрився постінфарктне кардіологічне відділення [38], а у 1985 р. у Трускавці у санаторії “Янтар” відкрився відділення матері і дитини [39]. Всі ці лікувальні заклади були розміщені у світлих, просторих приміщеннях, відділення були оснащені сучасною діагностичною апаратурою, інструментами, в палатах була чистота й затишок [33].

За вказаний період були споруджені нові медичні установи і в багатьох селах різних областей республіки. Серед них, до прикладу, – двоповерхова лікарня на сто ліжок у с. Кирнасівці Вінницької області, на будівництво якої витратили біля 1 млн. крб. [29, с. 194], лікарська амбулаторія на 70 відвідувань у с. Боровичі Волинської області [13, арк. 242] та багато інших.

Разом з тим, багато медичних закладів функціонували у незадовільних умовах. Одним з таких був Ковельський пологовий будинок, де ще у 1980-х рр. не було жодних умов для кваліфікованого надання медичної допомоги жінкам, дотримання санітарно-протиепідемічного режиму, що, безумовно, несло в собі постійну загрозу масового спалаху токсикосептичних захворювань серед породіль та дітей [12, арк. 52].

Важливою складовою розвитку лікувальних установ України. у 1964–1985 рр. був рівень їх забезпечення кваліфікованими кадрами. Головне завдання, яке ставилося перед лікарями і середнім медперсоналом, – покращення профілактики захворювань, вчасно надана медична допомога, особливо сільським жителям, які проживали у віддалених районах області. Не

менш важливим було запровадження нових методів діагностики і лікування, з метою покращення рівня життя населення країни. У квітні 1972 р. відбулося засідання Комісії з охорони здоров'я і соціального забезпечення Верховної Ради УРСР, на якому розглядалося питання про виконання завдань з підготовки і підвищення кваліфікації медичних кадрів в УРСР [4]. При цьому молодим спеціалістам приділялася значна увага, зокрема, направляючи на роботу, для них вирішували житлове питання. З метою ж підвищення їх кваліфікації, на базі кращих дільничних лікарень, організовувалися семінари.

Належна увага приділялася й атестації медичних працівників, під час якої вагому роль відігравали курси підвищення кваліфікації, що проходили в інститутах удосконалення лікарів, а також на місцевих базах. Щороку кількість атестованих лікарів збільшувалась. Так, наприклад, за 1965–1975 рр. на Вінниччині були атестовані біля 800 лікарів [33], а на Волині за 1971–1973 рр. в інститути удосконалення було направлено 650 лікарів, що складало 35,8 % від загальної кількості [11, арк. 145]. Крім того, підвищення кваліфікації лікарського персоналу проводилося в кожному лікувально-профілактичному закладі щомісячно, шляхом направлення на короткотермінові курси, семінари, декадникі, конференції. Поступово зміцнювався і науковий потенціал лікарів-ентузіастів. Основними напрямками, за якими проводилися дослідження, були охорона здоров'я матері та дитини, диспансеризація, створення нових фармакологічних речовин.

Важливим здобутком медичної галузі, який сприяв розвитку науки та актуалізації проблем, а також шляхів їх подолання, було проведення різноманітних міжнародних та республіканських з'їздів, нарад та конгресів, що стали регулярними з початку 1970-х рр. Велику увагу приділяли питанням довголіття (1972 р. – IX Міжнародний конгрес геронтологів; 1979 р. – міжнародний семінар з геронтології, в якому брали участь представники 30-ти країн Азії, Африки, Латинської Америки, а також ООН, ЮНЕСКО, ВООЗ; 1981 р. – симпозиум з геронтології, на якому розглядалася розробка комплексної довгострокової програми “Продовження життя”) [42; 41, с. 138; 35], педіатрії (1977 р. – VI з'їзд лікарів-педіатрів УРСР) [41, с. 72], кардіології (1978 р. – I з'їзд кардіологів республіки) [34], травматології (1979 р., 1981 р. – з'їзди травматологів-ортопедів республіки) [41, с. 138, 225] та багатьом іншим.

Чимало було зроблено у справі подолання шкідливих звичок, перш за все, пияцтва, боротьба з яким стала одним з головних завдань влади та суспільства. Ще 17 серпня 1966 р. Президія Верховної Ради УРСР прийняла указ “Про примусове лікування п'яниць”, однак у його виконанні містилися серйозні недоліки,

оскільки лише протягом 1971 р. понад 26 % осіб, які знаходилися в профілакторіях, вчинили грубі порушення режиму [3]. 22 червня 1972 р. Президія Верховної Ради УРСР видала указ “Про заходи по посиленню боротьби проти пияцтва й алкоголізму”, за яким регламентувалася відповідальність за розпиття спиртних напоїв у громадських місцях і появу у п’яному вигляді; за виготовлення, збут, зберігання і придбання спиртних напоїв домашнього виробництва; за керування транспортними засобами у стані сп’яніння [5]. Головним елементом у боротьбі з пияцтвом стала боротьба із самогоноварінням. 18 вересня 1973 р. Президія Верховної Ради УРСР видала указ “Про адміністративну відповідальність за виготовлення або зберігання самогону та апаратів для його вироблення”, а також постановила внести зміни до ст. 149 (Виготовлення, зберігання і збут самогону та інших спиртних напоїв домашнього вироблення) Кримінального кодексу УРСР. Передбачалося, що виготовлення або зберігання без мети збуту спиртних напоїв домашнього виготовлення, якщо за такі дії протягом року вже були застосовані заходи адміністративного стягнення,

каралися позбавленням волі на строк до двох років, або виправними роботами до 1 року, або штрафом до 300 руб.; такі ж дії з метою збуту – каралися позбавленням волі від 3 до 5 років [6].

Іншим напрямом боротьби зі шкідливими звичками була боротьба з наркоманією, щоправда ця проблема у досліджуваний період ще не набула серйозних масштабів. Так, 14 квітня 1969 р. Президія Верховної Ради УРСР схвалила указ “Про примусове лікування і трудове перевиховання хворих на наркоманію” [1], 25 квітня 1974 р. “Про посилення боротьби з наркоманією”, а 17 червня того ж року постановила доповнити Кримінальний кодекс УРСР статтею 229 (у семи частинах) [8].

Провідна роль у збереженні народного здоров’я належала медичним працівникам, які були активними борцями за здоровий спосіб життя. У досліджуваний період кількість лікарів за всіма основними спеціальностями неухильно зростала. Забезпеченість населення лікарями та середнім медичним персоналом була однією з найкращих у світі.

Таблиця 2. Забезпеченість населення лікарями, середнім медичним персоналом та лікарняними ліжками в УРСР у 1965–1985 рр.

Показник на 10 000 осіб населення	1965	1970	1975	1979	1982	1985
Кількість лікарів	24,3	27,6	32,0	35,4	38,9	41,4
Кількість середнього медичного персоналу	72,8	86,6	98,7	99,7	106,7	111,4
Кількість лікарняних ліжок	94,0	107,6	117,8	123,4	128,0	131,5

Джерело: [25, с. 491–500; 26, с. 333–339; 27, с. 347–351; 28, с. 360–366].

Якщо розглядати ці показники у регіональному розрізі, то на 1985 р. лікарями найкраще були забезпечені Одеська, Харківська та Львівська, а найгірше – Київська, Сумська та Хмельницька області; середнім медичним персоналом найкраще були забезпечені Кримська, Волинська та Одеська, а найгірше – Закарпатська, Київська та Хмельницька області; лікарняними ліжками найкраще були забезпечені Кіровоградська, Вінницька та Луганська, а найгірше – Київська, Закарпатська та Львівська області [28, с. 360–366].

Однак, у зв’язку з недостатньою оснащеністю і медичним забезпеченням – з одного боку та часто неналежною підготовкою медичних працівників – з іншого, якість медичного обслуговування залишала багато запитань. Навіть маючи безкоштовне медичне обслуговування, радянські люди несли лікарям хабарі, оскільки знали, що без цього лікування може і не дати позитивних результатів. Як казав радянський сатирик-одесит М. Жванецький: “Ви можете і не платити... Якщо вас не цікавить результат”.

Заслужувала на увагу робота санітарних дружин, чия діяльність координувало Товариство Червоного Хреста. Організаційно-методичну роботу члени товариства здійснювали шляхом проведення агітаційно-масових, санітарно-оздоровчих, санітарно-захисних заходів, а також роботи з військово-патріотичного та гігієнічного виховання молоді.

Найбільш відсталою ланкою залишалася амбулаторно-поліклінічна допомога сільському населенню. Єдиним шляхом наближення медичної допомоги до сільських трудівників була організація лікарських

амбулаторій. Проте дуже часто основною проблемою поставала нестача кадрів. Так, на Волині у досліджуваний період на 300 з 900 фельдшерсько-акушерських пунктів працював 1 медичний працівник [10, арк. 117]. На відповідальній ниві охорони здоров’я було не обійтись і без її основної фігури – фельдшера, акушерки, медичної сестри. Впродовж 1964–1985 рр. десятки тисяч самовідданих трудівниць несли беззмінну вахту в заводських здоровпунктах, на станціях швидкої та невідкладної медичної допомоги, в лікарнях, поліклініках, фельдшерсько-акушерських пунктах і профілакторіях. Серйозні претензії пред’являлися до зубопротезної та санітарної служб. Піддавались критиці організації, що зволікали з ремонтом старих і спорудженням нових лікувальних закладів. Від цього страждали інтереси хворих. Вказувалося на необхідність зміцнення матеріально-технічної бази форпостів на селі – фельдшерсько-акушерських пунктів, які не завжди мали належні умови для роботи [29, с. 195].

Протягом 1964–1985 рр. проведена досить значна робота щодо розвитку аптечної справи для подальшого поліпшення медикаментозного обслуговування населення і лікувальних установ. У містах і селах тривало будівництво й організація нових аптек. Майже у кожному районному центрі у цей час відкривалися аптеки, які працювали при лікувальних закладах. Архівні матеріали дають змогу простежити динаміку розгортання аптечної мережі на прикладі Волинської області. Так, якщо 1965 р. функціонували 99 аптек, то 1970 р. – 107, 1975 р. – 111, 1978 р. – 116, а у 1983 р. – 121. У 1983 р. у Волинській області налічувалося 56 міських аптек і 65 сільських [14, арк. 22–24; 15, арк.

10–13; 16, арк. 1–7; 17, арк. 9–15; 18, арк. 20–27]. Зрозуміло, що аптеки були далеко не у кожному селі, а відтак, придбати потрібні ліки було нелегко.

Однак мали місце і значні недоліки в забезпеченні населення медикаментами та іншими виробами медичного призначення. Багато лікарських препаратів були в постійному дефіциті. Не були належним чином оснащені сучасним обладнанням й інвентарем установи охорони здоров'я, не вистачало санітарного та спеціалізованого автотранспорту [36]. Ще до середини 1980-х рр. навіть деякі міські аптеки не мали приміщень для зберігання необхідної кількості медикаментів в належних умовах. Часто медикаменти і перев'язувальний матеріал зберігалися на підлозі, звер-

ху на шафах, що безумовно призводило до втрати їх товарного виду, псування тощо [18, арк. 12].

Аналіз динаміки показників здоров'я населення УРСР у досліджуваній період свідчить про позитивні зрушення у структурі захворювань громадян республіки. Так, насамперед, розвиток медичної науки дозволив на початку 1970-х рр. знизити рівень окремих інфекційних захворювань. Однак, низька якість медичного обслуговування, особливо на селі, призводила до періодичних спалахів цих хвороб. Особливо це стосується гепатиту (хвороби Боткіна), рівень захворюваності яким зросла з 73 746 зареєстрованих випадків у 1965 р. до 103 343 – у 1975 р.

Таблиця 3. Кількість випадків захворювань населення окремими інфекційними хворобами в УРСР у 1965–1985 рр.

	1965	1970	1975	1979	1982	1985
Скарлатина	101 068	78 210	60 018	46 100	59 500	47 400
Дифтерія	123	31	9	21	43	75
Коклюш	34 517	9715	3853	5500	3 900	8 100
Правець	414	216	180	141	141	96
Кір	311 536	12 187	32 259	30 700	63 800	33 200

Джерело: [25, с. 498; 26, с. 336; 27, с. 349; 28, с. 363]

Визначилася у цей час також стійка тенденція до зниження смертності від ряду хвороб: органів дихання (на 32,1 %), гіпертонічної хвороби (на 56,1 %), виразкової хвороби шлунка, захворювань печінки (приблизно на 3–4 %) тощо [9, с. 195]. Водночас на середину 1980-х рр. УРСР посідала одне з найвищих місць у світі за рівнем дитячої смертності та онкологічних захворювань.

Що стосується рівня смертності, то його показники залежать насамперед від соціально-економічного розвитку країни, добробуту населення, розвитку охорони здоров'я, доступності медичної допомоги. У досліджуваній період спостерігається поступове збільшення загального коефіцієнта смертності. Якщо у 1960 р. він складав 6,9 людини на 1000 населення, у 1975 р. – 10,0, то в 1984 р. – 12,0 [9, с. 202]. Збільшення загального коефіцієнта смертності населення відбувалося за рахунок старіння населення.

Існували в УРСР і територіальні особливості в рівнях смертності населення. У 1970 р. найвищий коефіцієнт смертності був у Чернігівській, Черкаській та Кіровоградській областях, а найнижчий – у Криму та м. Києві. У 1976 р. найвищим цей показник був для Сумської та Чернігівської областей, а найнижчим – для м. Києва [9, с. 206].

Протягом досліджуваного періоду відбувалося збільшення коефіцієнта смертності населення як у місті, так і на селі. Якщо у 1958–1959 рр. цей показник у міських поселеннях УРСР складав 6,3 %, у сільських – 8,0 %, то в 1969–1970 рр. – відповідно, 7,5 і 10,1 % [9, с. 208].

Особливості еволюції смертності населення в 1964–1985 рр. визначили рівень і характер динаміки середньої тривалості життя населення УРСР. Протягом усього періоду цей показник лишався приблизно на рівні 1969–1970 рр., а саме: 66,5 років для чоловіків та 74,5 років для жінок [9, с. 209].

Таким чином, у 1964–1985 рр. головним завданням держави було поліпшення стану охорони здоров'я населення. Покращилося медичне законодавство, підвищився рівень забезпеченості населення лікарями, середнім медичним персоналом та фондом лікарняних ліжок. Позитивними були співпраця медичних закладів з науково-дослідними інститутами, зміцнення наукового потенціалу лікарів, що дозволило певною мірою знизити рівень захворюваності.

Разом з тим, у деяких установах охорони здоров'я на низькому рівні проводилася організація роботи, мали місце окремі факти формального ставлення медичних працівників до своїх обов'язків. Якість і обсяг медичної допомоги сільському населенню відставали від допомоги, що надавалися міському населенню. Не були усунені недоліки в забезпеченні населення медикаментами, повільно розширювалася мережа аптек, складів, медичних магазинів і аптечних баз. Установи охорони здоров'я все ще недостатньо були оснащені сучасним обладнанням та інвентарем. Мали місце випадки несвочасної і неякісної медичної допомоги хворим. Визначилася стійка тенденція до збільшення загального коефіцієнта смертності та загалом невисокої тривалості життя громадян України.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1969. – № 17. – С. 155–156.
Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR [Bulletin of the Supreme Soviet of the USSR]. – 1969. – № 17. – S. 155–156.
2. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 29. – С. 246.
3. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1972. – № 9. – С. 55.
Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR [Bulletin of the Supreme Soviet of the USSR]. – 1972. – № 9. – S. 55.
4. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1972. – № 17. – С. 224.

- Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR [Bulletin of the Supreme Soviet of the USSR]. – 1972. – № 17. – S. 224.
5. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1972. – № 26. – С. 221.
- Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR [Bulletin of the Supreme Soviet of the USSR]. – 1972. – № 26. – S. 221.
6. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1973. – № 40. – С. 340–342.
- Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR [Bulletin of the Supreme Soviet of the USSR]. – 1973. – № 40. – S. 340–342.
7. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1974. – № 15. – С. 205.
- Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR [Bulletin of the Supreme Soviet of the USSR]. – 1974. – № 15. – S. 205.
8. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1974. – № 27. – С. 222.
- Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR [Bulletin of the Supreme Soviet of the USSR]. – 1974. – № 27. – S. 222.
9. Демографическое развитие Украинской ССР (1970–1979 гг.) : Монография / АН УССР. Ин-т экономики. – К.: Наук. думка, 1987. – 255 с.
- Demograficheskoye razvitiye Ukrainskoy SSR (1970–1979 gg.) [Demographic development of the Ukrainian SSR (1970–1979 gg.)] : Monografiya / AN USSR. In-t ekonomiki. – K.: Nauk. dumka, 1987. – 255 s.
10. Державний архів Волинської області, ф. Р-19, оп. 3, т.1, спр. 380, 156 арк.
- Derzhavnyi arkhiv Volynskoyi oblasti [Volyn Oblast State Archive], f. R-19, op. 3, t.1, spr. 380, 156 ark.
11. Державний архів Волинської області, ф. Р-19, оп. 3, т.1, спр. 893, 208 арк.
- Derzhavnyi arkhiv Volynskoyi oblasti [Volyn Oblast State Archive], f. R-19, op. 3, t.1, spr. 893, 208 ark.
12. Державний архів Волинської області, ф. Р-19, оп. 3, т.1, спр. 1234, 122 арк.
- Derzhavnyi arkhiv Volynskoyi oblasti [Volyn Oblast State Archive], f. R-19, op. 3, t.1, spr. 1234, 122 ark.
13. Державний архів Волинської області, ф. Р-19, оп. 3, т.1, спр. 1472, 244 арк.
- Derzhavnyi arkhiv Volynskoyi oblasti [Volyn Oblast State Archive], f. R-19, op. 3, t.1, spr. 1472, 244 ark.
14. Державний архів Волинської області, ф. Р-421, оп. 3, спр. 288, 70 арк.
- Derzhavnyi arkhiv Volynskoyi oblasti [Volyn Oblast State Archive], f. R-421, op. 3, spr. 288, 70 ark.
15. Державний архів Волинської області, ф. Р-421, оп. 3, спр. 462, 18 арк.
- Derzhavnyi arkhiv Volynskoyi oblasti [Volyn Oblast State Archive], f. R-421, op. 3, spr. 462, 18 ark.
16. Державний архів Волинської області, ф. Р-421, оп. 3, спр. 643, 28 арк.
- Derzhavnyi arkhiv Volynskoyi oblasti [Volyn Oblast State Archive], f. R-421, op. 3, spr. 643, 28 ark.
17. Державний архів Волинської області, ф. Р-421, оп. 3, спр. 792, 22 арк.
- Derzhavnyi arkhiv Volynskoyi oblasti [Volyn Oblast State Archive], f. R-421, op. 3, spr. 792, 22 ark.
18. Державний архів Волинської області, ф. Р-421, оп. 3, спр. 931, 43 арк.
- Derzhavnyi arkhiv Volynskoyi oblasti [Volyn Oblast State Archive], f. R-421, op. 3, spr. 931, 43 ark.
19. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986). – [9-е изд., дополн. и испр.]. – М.: Политиздат, 1986. – Т. 11: 1966–1970. – 574 с. – С. 318–330.
- Kommunisticheskaya partiya Sovetskogo Soyuza v rezolyutsiyakh i resheniyakh syezdov, konferentsiy i plenumov TSK (1898–1986) [The Communist Party of the Soviet Union in Resolutions and Decisions of Congresses, Conferences and Central Committee plenums (1898–1986)]. – [9-ye izd., dopoln. i ispr.]. – M.: Politizdat, 1986. – T. 11: 1966–1970. – 574 s. – S. 318–330.
20. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986). – [9-е изд., дополн. и испр.]. – М.: Политиздат, 1986. – Т. 13: 1976–1980. – 510 с. – С. 204–216.
- Kommunisticheskaya partiya Sovetskogo Soyuza v rezolyutsiyakh i resheniyakh syezdov, konferentsiy i plenumov TSK (1898–1986) [The Communist Party of the Soviet Union in Resolutions and Decisions of Congresses, Conferences and Central Committee plenums (1898–1986)]. – [9-ye izd., dopoln. i ispr.]. – M.: Politizdat, 1986. – T. 13: 1976–1980. – 510 s. – S. 204–216.
21. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986). – [9-е изд., дополн. и испр.]. – М.: Политиздат, 1987. – Т. 14: 1981–1984. – 639 с. – С. 364–370.
- Kommunisticheskaya partiya Sovetskogo Soyuza v rezolyutsiyakh i resheniyakh syezdov, konferentsiy i plenumov TSK (1898–1986) [The Communist Party of the Soviet Union in Resolutions and Decisions of Congresses, Conferences and Central Committee plenums (1898–1986)]. – [9-ye izd., dopoln. i ispr.]. – M.: Politizdat, 1987. – T. 14: 1981–1984. – 639 s. – S. 364–370.
22. Літопис комуністичного будівництва. Хроніка найважливіших подій в Українській РСР (1963–1970). – К.: “Наукова думка”, 1986. – 422 с.
- Litopys komunistychnoho budivnytstva. Khronika nayvazhlyvishykh podiy v Ukrayinskiy RSR (1963–1970) [Annals of communist construction. Chronicle of major events in the Ukrainian SSR (1963–1970)]. – K.: “Naukova dumka”, 1986. – 422 s.
23. Народне господарство Української РСР в 1965 році: статистичний щорічник / М-во статистики України. – К.: Статистика, 1966. – 715 с.
- Narodne hospodarstvo Ukrayinskoyi RSR v 1965 rotsi: statystychnyy shchorichnyk [The economy of the Ukrainian SSR in 1965: Statistical Yearbook] / M-vo statystyky Ukrayiny. – K.: Statystyka, 1966. – 715 s.
24. Народне господарство Української РСР в 1970 році: статистичний щорічник / М-во статистики України. – К.: Статистика, 1971. – 565 с.
- Narodne hospodarstvo Ukrayinskoyi RSR v 1970 rotsi: statystychnyy shchorichnyk [The economy of the Ukrainian SSR in 1970: Statistical Yearbook] / M-vo statystyky Ukrayiny. – K.: Statystyka, 1971. – 565 s.
25. Народне господарство Української РСР у 1975 році: статистичний щорічник / Відп. за вип. В. В. Самченко; М-во статистики України. – К.: Техніка, 1976. – 540 с.
- Narodne hospodarstvo Ukrayinskoyi RSR u 1975 rotsi: statystychnyy shchorichnyk [The economy of the Ukrainian SSR in 1975: Statistical Yearbook] / Vidp. za vyp. V. V. Samchenko; M-vo statystyky Ukrayiny. – K.: Tekhnika, 1976. – 540 s.
26. Народне господарство Української РСР у 1979 році: статистичний щорічник / Відп. за вип. Б. А. Сівко. – К.: Техніка, 1980. – 367 с.
- Narodne hospodarstvo Ukrayinskoyi RSR u 1979 rotsi: statystychnyy shchorichnyk [The economy of the Ukrainian SSR in 1979: Statistical Yearbook] / Vidp. za vyp. B. A. Sivko. – K.: Tekhnika, 1980. – 367 s.
27. Народне господарство Української РСР у 1982 році: статистичний щорічник / Відп. за вип. В. В. Самченко; М-во статистики України. – К.: Техніка, 1983. – 383 с.
- Narodne hospodarstvo Ukrayinskoyi RSR u 1982 rotsi: statystychnyy shchorichnyk [The economy of the Ukrainian SSR in 1982: Statistical Yearbook] / Vidp. za vyp. V. V. Samchenko; M-vo statystyky Ukrayiny. – K.: Tekhnika, 1983. – 383 s.
28. Народное хозяйство Украинской ССР в 1985 году: статистический ежегодник / ЦСУ УССР; отв. за вып. М. Т. Ковальчук. – К.: Техніка, 1986. – 399 с.
- Narodnoye khozyaystvo Ukrainskoy SSR v 1985 godu: statisticheskyy yezhegodnik [National Economy of the Ukrainian SSR in

- 1985: *Statistical Yearbook*] / TSSU USSR; *otv. za vyp. M. T. Koval'chuk*. – К.: *Tekhnika*, 1986. – 399 s.
29. Поліщук А. С. Сфера охорони здоров'я мешканців Поділля у середині 1960–80-х рр. / А. С. Поліщук // *Гуржіївські історичні читання: Збірник наукових праць* / Ред. кол.: В. А. Смолій, О. І. Гуржій, А. Г. Морозов та ін. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. А., 2014. – Вип. 7. – 392 с.
- Polishchuk A. S. Sfera okhorony zdorovya meshkantsiv Podillya u seredyni 1960–80-kh rr. [The health of residents of Podillia in the mid 1960's and 80's] / A. S. Polishchuk // Hurzhiyivs'ki istorichni chytannya: Zbirnyk naukovykh prats' / Red. kol.: V. A. Smoliy, O. I. Hurzhiy, A. H. Morozov ta in. – Cherkasy: Vyd. Chabanenko YU. A., 2014. – Vyp. 7. – 392 s.*
30. Радянська Волинь. – 1978. – 31 листопада. – С. 3
Radyanska Volyn [Soviet Volyn]. – 1978. – 31 lystopada. – S. 3
31. Радянська Україна. – 1971. – 6 січня. – С. 2.
Radyanska Ukrayina [Soviet Ukraine]. – 1971. – 6 sichnya. – S. 2.
32. Радянська Україна. – 1973. – 18 травня. – С. 3.
Radyanska Ukrayina [Soviet Ukraine]. – 1973. – 18 travnya. – S. 3.
33. Радянська Україна. – 1976. – 10 вересня. – С. 3
Radyanska Ukrayina [Soviet Ukraine]. – 1976. – 10 veresnya. – S. 3
34. Радянська Україна. – 1978. – 19 листопада. – С. 3.
Radyanska Ukrayina [Soviet Ukraine]. – 1978. – 19 lystopada. – S. 3.
35. Радянська Україна. – 1981. – 22 квітня. – С. 3.
Radyanska Ukrayina [Soviet Ukraine]. – 1981. – 22 kvitnya. – S. 3.
36. Радянська Україна. – 1983. – 1 квітня. – С. 3.
Radyanska Ukrayina [Soviet Ukraine]. – 1983. – 1 kvitnya. – S. 3.
37. Радянська Україна. – 1983. – 21 квітня. – С. 3.
Radyanska Ukrayina [Soviet Ukraine]. – 1983. – 21 kvitnya. – S. 3.
38. Радянська Україна. – 1984. – 17 березня. – С. 4.
Radyanska Ukrayina [Soviet Ukraine]. – 1984. – 17 bereznya. – S. 4.
39. Радянська Україна. – 1985. – 18 січня. – С. 3.
Radyanska Ukrayina [Soviet Ukraine]. – 1985. – 18 sichnya. – S. 3.
40. Україна: Хроніка ХХ ст.: Роки 1961–1975: Довід. вид.: У 2 ч. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд.: О. Бажан, О. Рабенчук. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – 605 с.
Ukrayina: Khronika KHKH st.: Roky 1961–1975 [Ukraine: Chronicle of the twentieth century.: Years 1961-1975]: Dovid. vyd.: U 2 ch. / Redkol.: V. A. Smoliy (holova) ta in.; Uporyad.: O. Bazhan, O. Rabenchuk. – K.: In-t istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2005. – 605 s.
41. Україна: Хроніка ХХ століття. Роки 1976–1985: Довід. вид. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд.: Р. Маньковська, Н. Васильєва. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – 459 с.
Ukrayina: Khronika KHKH stolittya. Roky 1976–1985 [Ukraine: Chronicle of the twentieth century.: Years 1976-1985]: Dovid. vyd. / Redkol.: V. A. Smoliy (holova) ta in.; Uporyad.: R. Mankovska, N. Vasylyeva. – K.: In-t istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2006. – 459 s.
42. Українська РСР на міжнародній арені: Зб. док. і матеріалів. 1971–1975 рр. / Упоряд. Ю. К. Качуренко, Ю.В. Костенко, В. О. Сотников, І. Д. Шевченко. – К.: Політвидав України, 1981. – 521 с. – С. 237–439.
Ukrayinska RSR na mizhnarodniy areni: Zb. dok. i materialiv. 1971–1975 rr. [Ukrainian Soviet Socialist Republic in the international arena: Collection of documents and materials. 1971-1975 years] / Uporyad. YU. K. Kachurenko, YU.V. Kostenko, V. O. Sotnykov, I. D. Shevchenko. – K.: Politydav Ukrayiny, 1981. – 521 s. – S. 237–439.

Savytska I. S. The health of citizens of Ukraine in 1964–1985

Abstract. On the basis of archival documents and published material critical thinking in the article analyzes the features of health care in the years 1964–1985, author examined main areas of reform in the healthcare industry. Investigated health legislation to ensure people found the level of doctors and hospital beds Fund, and the quality of medical services. Highlight a number of problems related to lack of necessary equipment, improper maintenance medication and so on.

Keywords: *healthcare, medical institutions, health care providers, pharmacy network, disease, life expectancy*

Савицкая И. С. Сфера здравоохранения граждан Украины в 1964–1985 гг.

Аннотация. На основе архивных документов и критического осмысления опубликованных материалов в статье проанализированы особенности развития сферы здравоохранения в 1964–1985 гг., освещены основные направления реформирования в медицинской отрасли. Исследованы медицинское законодательство, выяснено уровень обеспечения населения врачами и фондом больничных коек, а также качество предоставления медицинских услуг. Выделены и ряд проблем, касающихся недостаточного оснащения необходимым оборудованием, ненадлежащего обеспечения медикаментами и т.д.

Ключевые слова: *здравоохранение, медицинские учреждения, медицинские работники, аптечная сеть, заболевания, продолжительность жизни*